

TÜRK EDEBİYATI

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

473

EDEBİYATIN ÜVEY EVLÂDİ POLİSİYE

Seval Şahin: TİLKİ LEMAN'IN HARİKALARI
Sezai Coşkun: POLİSİYE VE KEMAL TAHİR
Banu Öztürk: FAKABASMAZ ZİHNİ

Didem Ardalı Büyükarman: ŞEYTAN HADİYE'NİN SERGÜZEŞTLERİ
Harika Durgun: 'HAYDUT MONTARI' HAKKINDA
Seda Işık: MEHMED RAUF'UN 'KAN DAMLASI'
Ayşe Şahin: 'ÇOK ŞEKERLİ ÖLÜM'DEN 'LİMONİ ÖLÜM'E
Yavuz Ulutürk: ÇEVİRİ POLİSİYE ROMAN

"POLİSİYE, İNSANA KAÇIŞ
ZEVKİ VERİR"

Erol Üyepazarcı

Ahmet Ümit

"EDEBİYAT BENİM İÇİN BİR MUTLU OLMA
ARACI VE BİÇİMİDİR"

TİLKİ LEMAN'IN HARİKALARI*

PEYAMİ SAFA'NIN TİLKİ LEMAN SERİSİ ÜZERİNE

Seval Şahin

PEYAMİ SAFA'NIN SERVER BEDİ TAKMA ADIYLA 1925-26 YILLARINDA YAZDIĞI "TİLKİ LEMAN" İSİMLİ BİR POLİSİYE SERİSİ VARDIR. TİLKİ LEMAN'LA PEŞİNDEKİ POLİS AHMET FATİN'İN KAÇIP KOVALAMACASININ ANLATILDIĞI BU SERİDEN ŞİMDİLİK BEŞ KİTAP TESPİT EDİLEBİLMİŞTİR.

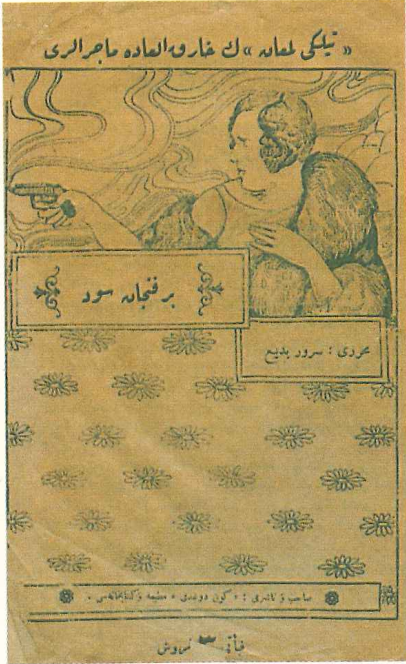
Türkçe edebiyat, özellikle polisiye söz konusu olduğunda türün ilk örneklerinin verildiği yıllarda bir kahraman olarak kadını, çoğunlukla meşum bir "fahişe" timsali veya asıl kahramanın çetesinde -ki asıl kahraman çoğunlukla kibar bir hırsızdır- aynı zamanda onun metresi de olan, ona her daim hayran bir figür olarak çizer. Bunun örneklerini özellikle ilki 1922 yılında yayımlanan Hüseyin Nadir'in *Fakabasmaz Zihni* serisinde bulmak mümkündür. Şüphesiz Fakabasmaz Zihni serisi buna sadece bir örnektir. *Pire Necmi*, *Badik Hilmi* ve *Cingöz Recai* serilerinde de kadın aynı şekilde okur karşısına çıkarılır. Diğer

tarafından polisiyede kadının başkahraman olduğu eserler de kaleme alınmıştır. Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla kaleme aldığı *Çekirge Zehra* serisi ile *Tilki Leman* serisi ve İskender Fahrettin Serteli'nin 1928 yılında yayımlanan *Şeytan Hadiye*'nin İngiltere'de *Sergüzeştleri* başkahramanının hırsız bir kadın olduğu serilerdir.

Bu yazıda söz konusu edilecek olan seri, Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla 1925-26 yıllarında basılan ve şimdilik beş kitabı tespit edilebilen *Tilki Leman* serisidir. Bu beş kitapta da *Tilki Leman* ve peşindeki polis Ahmet Fatin'in kaçıp kovalamacaları

vardır. *Tilki Leman* soygunu yapar ya da soygunu yapmaya hazırlanırken Ahmet Fatin bir şekilde sahneye çıkar ve onun peşine düşer, tabii yakaladığını zannettiği durumlarda bile *Tilki Leman* onun elinden kaçmayı başarır.

Serinin ilk kitabı *Bir Damla Kan ve Bir Haykırış* adını taşır. Kitapta *Tilki Leman*'a dair oldukça bilgi verilir: "Yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, büyük ela gözlü, uzun kirpikli, dudakları incecik, yüzünün derisi şeffaf ve hassas, bakışları gayet parlak, zeki, cevval tavırları âteşin, oturduğu yerde bile mütemadiyen kıvranan hareket eden fıkır fıkır kaynayan, canlı, kıvrak, zarif ve her hâliyle cazip, güzel ve kibar bir kadındır." (2-3) *Leman*, kibar bir ailenin kızıdır, Peyami Safa'nın erkek kahramanı *Cingöz Recai*'nin Amerika'da hırsızlığı öğrenmesine karşılık o, hem ilmî hem de hırsızlığa dair tahsilini Paris'te yapmıştır. Ahmet Fatin, paha biçilemez bir yüzüğün sahtesiyle değiştirildiği bu ilk vakada yüzüğü görmeye gelen kadını tarif eden kuyumcuya *Tilki Leman* için şunları söyler: "Bu kadın bizi aylardan beri uğraştıran, yeni türemiş, fevkalâde kurnaz, aşüfte, hilekâr, cin fikirli ve zarafetiyle, güzelliğiyle, inceliğiyle (vurgu benim) harikalar yaratan bir... Bir hırsız ve dolandırıcıdır. Sizin mağazadan evvel iki yeri daha soydu. Aylardan beri peşinden koşuyorum ve hakkında tahkikat yapıyorum. Bu kibar bir ailenin (vurgu benim) kızymış, Paris'e gitmiş, orada tahsil ve terbiye görmüş, Paris şehrinin gayriahlaki birçok muhitlerinde de yaşayarak dehşetli gözü açılmış, ar damarı çatlamış, hatta orada artistlik falan yapmış, sonra İstanbul'a gelerek birçok zengin erkekleri dolandırmış, hatta bir banka direktörünü intihara mecbur etmiş, *fettan ve tehlikeli* bir kadın! (vurgu benim) Daha burada, İstanbul mekteplerinde okurken ar-

► Server Bedi'nin "Tilki Leman'ın Harikulâde Maceraları" serisinden *Bir Fincan Süt*

kadaşları ona Tilki Leman derlermiş, çünkü mektepte kandırmadığı insan yokmuş. Hatta Paris'e gittikten sonra bile dünyanın en zeki milletlerinden olan Fransız erkeklerini de birkaç kere dolandırmış, büyük ve zengin bir şatoyu soyarak İstanbul'a kaçmış. Paris zabıtası da bize yazdı ve bu kadının tevkif edilmesini istedi. Henüz elimize geçiremedik, çok uğraştırıyor, şimdi Amerika'da bulunan Cingöz Recai'yi tanırınız değil mi? Artık bizim zabıta onu bıraktı bu kadının peşine düştü. Bilhassa ben rüyalarımnda bile onu düşünüyorum. Mutlaka yakalayacağım. Birçok fotoğraflarını ele geçirdim. Görsem tarım hoş sizin tariflerinize de benziyor." (6)

Daha bu ilk kadın tarifinde Peyami Safa'nın eserlerindeki alafranga kadın tipiyle karşılaşmak mümkündür. Şüphesiz Leman daha adından başlayarak bir "sözde kız" olarak okur karşısına çıkarılmaktadır. Her şeyden önce "yeni türedi" bir tiptir. Modernleşmenin yarattığı kültürel tiplerden olan alafranga züppe erkeğin karşısına, daha doğrusu yanına Peyami Safa "sözde kızlar"ı koyar. "Fevkalade kurnaz, aşüfte, hilekâr, cin fikirli ve zarafetiyle, güzelliğiyle inceliğiyle fettan ve tehlikeli kadın" tipine Peyami Safa'nın alafranga kadınlarında çokça rastlanır. 9. *Hariciye Koğuşu'nda*, *Fatih-Harbiye'de*, *Canan'da* bu tarz kadınlar bol miktarda vardır. Burada farklı olan bu kadının bir çete kurup kendi adına suç örgütü oluşturmastır. Peşindeki polisi de daha ilk karşılaşmalarında zekâsıyla değil kadınlığıyla alt etmeye çalışır: "Ahmet Fatin bunları söylerken, kadın, birdenbire asabi ve tatlı bir kahkaha bırakarak onun boynuna atladı. Başını kendine çekti ve dudaklarından öperek:

-Aşk olsun! dedi. Sizi birdenbire sevdim ve beğendim. Fevkalâde polissiniz! Paris zabıtasından daha mükemmelsiniz! Peki, bu her şeyin bitimidir. Anlıyorum. Yakalandım. Fakat size sorarım, bana, benim dostluğuma hatta servetime, güzelliğime, vücuduma ve kalbime malik olmak istemez misiniz? Mesleğinizi benden daha mı çok seveceksiniz? Beni zindanlara atmaya razı olacak mısınız? Bu kadar hain misiniz?" (12)

Serinin ikinci kitabı olan *Bir Fincan Süt'te* Tilki Leman'ın kadını özellikleri yine benzer şekilde tasvir edilir. Burada zengin Fahri Bey'i Handan adlı zengin bir dul kadın ve kardeşi rolündeki çete üyelerinden biriyle soymak isterken Fahri Bey'in planlarını bozması ve yakalanma tehlikesi karşısında Leman'ın ona birlikte geçirecekleri bir gece teklif etmesi onun kadınlığıyla/tilkiliğiyle paraleldir. Birlikte eve gittiklerinde Fahri, Leman karşısında

► Peyami Safa, polisiye yazmaya ağırlık verdiği günlerde

nasıl davranacağını bilemez: "Yahu sen ne acayip kadınsın! Hırsız mısın? *Aşüfte* (vurgu benim) mısın? Dolandırıcı mısın? Yoksa böyle maceralardan zevk alan *isterik bir kibar kadın* (vurgu benim) mısın? *Nesin?* (vurgu benim)" (11)

Fahri Bey'in sen kimsin sorusuna verdiği cevap ise kahramanımızı okur karşısında iyice bilinir kılar: "Benim asıl ismim Leman'dır, Handan değildir, beni İstanbul'da birçok insanlar, türlü isimlerle tanır: Kimi filan paşanın kızı zannederler, kimine göre bir doktorun, kimine göre bir komisyoncunun haremim, bunlar doğrudur. Üç tane kocam var. Hepsi beni ayrı ayrı isimle tanır ve şüphesiz başka bir erkekle de evli olduğumu bilmez. Onları idare etmek için bin türlü şeytanî hile istimal etmeye mecbur oluyorum. Maksadım üçünü de soymaktır. Nitekim soyuyorum. Foyam meydana çıkarsa kaçacağım, izimi ele geçirmeleri kabil değildir. İstanbul'un yedi semtinde de evim, yarıdakçılarım var. Soymaya ve dolandırmaya doyamıyorum. Bu zevk beni teshirkâr ediyor. Daha mektepte okurken en sevgili arkadaşlarımın kıymetli eşyalarını aşırırdım ve hiçbir benden bilmezdi yalnız, herkes çok kurnaz bir kız olduğumu, hile yapmaktan çok hoşlandığımı biliyordu. Bunun için daha mektepte iken ismimi, Tilki Leman koydular. Anamın, babamın kim olduğunu söylemeyeceğim. Belki tanırınız, ikisi de sağdırlar. Fakat benim hayatta olduğumu bilmiyorlar. Senelerce evvel onları öldüğüme inandırdım. Mektepten çıkınca annem, babam tahsilimi ikmal için beni Paris'e gönderdiler.

Oh! Orada tam bir *hürriyet!* (vurgu benim) Hiç karışanım görüşenim yok! İşimi tamamıyla *serseriliğe* (vurgu benim) verdim, aktris oldum ve Fransız kibarlarını, kontlarını, moruklarını dolandırmaya başladım. Onlardan birkaç tane âşığım vardı. Benim için deli oluyorlardı. Bir tanesi intihar etti. Fakat

► Server Bedi'nin "Cingöz Recai" serisinden *Üç Buçuk Parmak*

hiçbirisi *benim erkekleri sevemeyeceğimi anlamıyor* (vurgu benim) ve ancak soymakla dolandırmaktan hoşlandığını bilmiyordu. Hatta büyük bir şatonun en kıymetli eşyasını çaldım, kaçtım. Fransız polisi beni aradı. Sahte pasaportlarımdan biriyle İstanbul'a geldim. Kıyamet kadar param vardı. İstanbul'da sekiz ay hiç kimseye dokunmadım, yalnız mükemmel bir sirkat ve dolandırıcılık teşkilatı yapmakla uğraştım, adamlarımı tayin ettim. Şubelere ayırdım, gizli binalar buldum.

Benden evvel İstanbul'da böyle asrı, zengin bir hırsız varmış: Cingöz Recai. Amerika'ya gitmiş, bu da harikulade bir adammış... Sergüzeştlerini okuyorum... Çok beğeniyorum... Fakat ben kadın olduğum için usullerim büsbütün başkadır. İstanbul zabıtası beni henüz iyice tanımadı. Fakat polis müdüriyetinde Ahmet Fatin isminde gayet zeki, yetişkin hatta hoşuma gidecek kadar güzel bir genç taharri memuru var. Bu yirmi günden beri peşime düştü. Beni yakalamaya çalışıyor. Hayatımın bazı safhalarını da öğrenebilmiş fakat korkmuyorum, tertibatımdan eminim." (12-14).

Burada Leman'ın ağzından aktarılanlar bir önceki kitapta Ahmet Fatin'in söylediklerinin neredeyse birebir tekrarıdır. Leman'ın kendi sesi onu anlatan erkek sesinden çok da farklı değildir. Bu ses bir nebze Paris dolayısıyla "hürriyet"ten bahseder görünür, ancak sonrasında hürriyetin tanımı "serserilik" ile özdeşleşir. Serserilik kadınsı olmaktan çok erkeksi bir unsurdur. Nitekim bu erkeksi unsur sonrasında, Leman'ın asla erkekleri sevemeyeceği bir kadın olmasıyla onun kadınsılığına dair söylemin çökmesi katlanır. Peyami Safa'nın Çekirge Zehra serisinde de benzer bir durum vardır. Orada da başkahraman hırsız bir kadındır ve tıpkı Tilki Leman gibi özellikle onun hakkında konuşan erkekler tarafından "aşüftelik", "fenlenmiş mahlûk" gibi özelliklerle kadınsı yanları öne çıkarılıyormuş gibi görünmesine rağmen erkekten çok bir kadına benzer. Bir kadın kahramana sadece "kadın" demek tabii ki bir metinde onu bir kadın

olarak tasvir etmeye yetmez. Gerek Çekirge Zehra gerekse Tilki Leman dizisinde her iki kadının da karşısına Peyami Safa'nın hırsız erkek kahramanı Cingöz Recai çıkarılır. Her iki kadın da kendisini onunla birmiş gibi görmesine rağmen tıpkı Cingöz Recai serilerindeki bütün kadınların ona hayran olmaktan kendilerini alamamaları gibi Cingöz'e bir hayranlık beslemekten uzak kalamazlar. Hâl böyle olunca bu kadınlar ne onun gibi zeki olabilir, ne de yetenekli. Ancak bedenlerini kullanarak erkekleri elde eder ve soymayı başarabilirler. Suç planlarının en önemli kısmını bedenleri üzerinden kurarlar. Nitekim yazarın onları tasvir ederken "aşüfte", "yeni türemiş", "kibar sınıfından fahişe", "metres" gibi ifadeler kullanması kadını sosyal bir tip olarak tanımlamaktan ziyade cinsî bir tip olarak tanımlamaya yönelik ifadelerdir. Kadının sosyal hayatta var olabilmesi kültürel ve sosyal bir form olarak mümkün değildir. Sadece bedeniyle "cinsî bir varlık" olarak burada yerini alacaktır. Nitekim Peyami Safa'nın bu söylemi özellikle polisiye eserlerinde çok net bir şekilde ortaya çıkar.

Cingöz Recai serilerindeki kadın kahramanlara baktığımızda iki tip kadınla karşılaşırız. Bunlardan ilki Cingöz'e hayran kalan ve bu hayranlık karşısında sadece onun kölesi olmaktan başka bir şey yapamayacağını anlayan kadınları temsil eden sekreteri Jale ile ona bir oyun oynama becerisine sahip olmasına rağmen sonunda yine kendilerini Cingöz'ün dizleri dibinde bulan kadınları temsil eden Didar. Tilki Leman ve Çekirge Zehra bu iki tipin birleşimi şeklinde ortaya çıkar. Bu iki tipin karışımı olma durumu aynı zamanda modernleşme ve kadınlık arasındaki ilişkiye de taşınabilir.

Kadının toplumdaki konumu, modernleşmenin kendisini en net gösteren yerlerden biridir. Cumhuriyet'in ulus devletini yansıtan kadın, son derece şık, kibar, iyi eğitilmiş ve terbiyelidir. Tabii Peyami Safa'nın eserlerinde bu, olumlu anlamda modernleşmeyi simgeler bir şekilde Doğulu olma özelliğini yitirmeyen kadındır. Bu kadın Batıyı da çok iyi bilir hatta zaman zaman Batılı alafranga züppe erkeğin büyüüne de kapılabilir ama sonunda doğru yolu bularak doğru Batılılaşmış Doğulu erkeğin yanında yer alır. Yer alamayanların durumu fecaatle sonuçlanır. Tilki Leman'a baktığımızda bu fecaatin gerçekleşmediğini görüyoruz. Leman, terbiye kısmı hariç Cumhuriyet'in ulus devlet ideali kadınının sahip olmasını arzuladığı kibarlık, iyi bir eğitim, şıklık gibi birçok unsuru taşımasına rağmen terbiyesi konusunda bir sıkıntı vardır, üs-

telik de suç işleyen bir kadındır. Daha ilk başlangıcını Tanzimat dönemi romanlarında bulduğumuz Namık Kemal'in *İntibah*'ı, Recaizade Ekrem'in *Araba Sevdası*, Nabizade Nazım'ın *Zehra*'sı gibi terbiye yoksunu genç erkeklerin üzerinden tartışılan modernleşme-terbiye ilişkisi bu sefer doğrudan suçlu bir kadın üzerinden tartışılmaktadır. Tanzimat döneminde genç erkeğin terbiyesi sorunu, bu genç erkeğin yeni yetmeliği ile modernleşmenin yeni yetmeliği arasındaki bir ilişkiden, bir anlama çabasından kaynaklanıyordu. Bu defa aynı anlama çabası bir kimlik üzerinden, kadınlığı sadece bir cins kimliği üzerinden indirgeme çabasına dönüşmüş durumda. Gerek Çekirge Zehra'nın gerekse Tilki Leman'ın bir kadından çok erkeğe benzemeleri, kadınsılıklarına yönelik tüm "cinsî" ifadelerle rağmen ve tam da bu noktada erotik bir söylemle "aptal" erkekler tarafından şehvanî birer arzu nesnesine benzetilme çabaları da bunu destekler niteliktedir. Buna rağmen erkeğin yeni yetmeliği ile kadının "aşüfteliği" paralel değildir. İlkinin durumu sosyal ve kültürel bir form olarak ortaya çıkar. Ötekisi ise hâlihazırda bir kadında mevcuttur, neredeyse onun bedenine yazılı hâldedir.

Serinin diğer kitapları olan *Apartman Baskını*, *Kızıl Maskeli Kadın* ve *Karakollara Doğru*'da da kadınlık-erkeklik ve modernleşme meselesi cins kimliği üzerinden aynı şekilde gündeme getirilir. Bu sebeple Peyami Safa'nın polisiye eserleri modernleşme bağlamında çok katmanlı okumalara bir davet niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Server Bedi (Peyami Safa), *Bir Damla Kan ve Bir Haykırış*, Gündoğdu Matbaası ve Kütüphanesi, 1925-26.

Server Bedi (Peyami Safa), *Bir Fincan Süt*, Gündoğdu Matbaası ve Kütüphanesi, 1925-26.

Server Bedi (Peyami Safa), *Kızıl Maskeli Kadın*, Gündoğdu Matbaası ve Kütüphanesi, 1925-26.

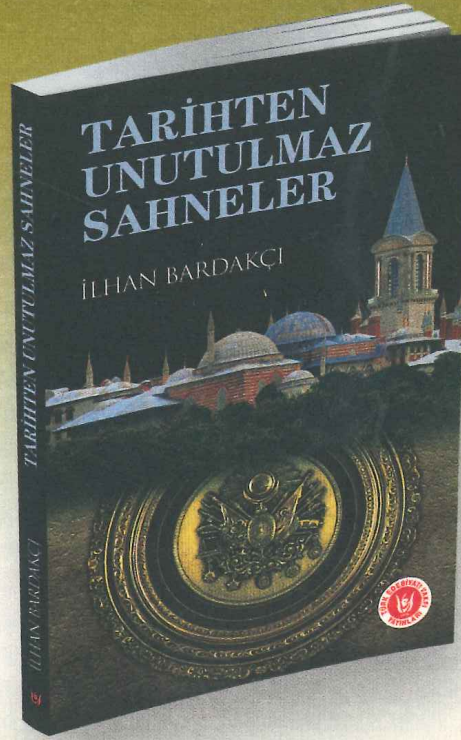
Server Bedi (Peyami Safa), *Apartman Baskını*, Gündoğdu Matbaası ve Kütüphanesi, 1925-26.

Server Bedi (Peyami Safa), *Karakollara Doğru*, Gündoğdu Matbaası ve Kütüphanesi, 1925-26.

Üyepazarcı, Erol, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü*, II C., Oğlak Yay., İstanbul, 2008.

* Bu makale, 110K412 numaralı TÜBİTAK destekli araştırma projesi Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Tarihî Gelişimi başlıklı projeden türetilmiştir. Katkıları için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz. ■

İlhan Bardakçı

Tarihimizde yaşanan acı,
tatlı ve ibretlik
olaylardan bir demet...
Geçmişten günümüze yaşanan
ve
düşündürülen gerçekler...

TÜRK EDEBİYATI VAKFI YAYINLARI
Divanyolu Caddesi No: 14 Sultanahmet - İstanbul
Tel: 0 (212) 526 16 15 - Faks: 0 212 513 77 49